

HERODOTOS VE İONİA İSYANI*

J. A. S. EVANS

Çev. Asis. Ömer ÇAPAR

Herodotos'un İonia isyanı ile ilgili olarak okuyucularına çoğu kez sakat bir görüş sunduğu belirtilmiştir. Plutarkhos'dan itibaren ona karşı pek çok fikirler ileri sürülmüştür. How ve Wells¹, "Herodotos'un, olaydan sonra, isyanın bir suç değilse bile, bir hata olduğu şeklindeki yüzeysel görüşü yerinde tespit etmiş olduğunu" yazmışlardır. Grundy ise şunu söylemektedir:² "Herodotos'un büyük isyanla ilgili verdiği bilgilerin kusurlu niteliği o kadar belirgindir ki, tarihçinin kendisi bunun farkında olmuş olmalıdır," ve eserin az ilerideki bir yerinde Grundy³ Herodotos'un ifadesindeki üç ana hatayı, ihmaller, kronolojik bilgilerin eksikliği ve İonia'lılara karşı taraf tutma olarak sıralamaktadır. Yazar, İonia'lılara karşı olan bu antipatinin "Tarihler" adlı kitabın isyanla ilgili olmayan başka kısımlarında daha az görülür olduğunu, fakat bizzat isyana ilişkin ifadesinde Herodotos'un "yaşamın herhangi bir bölümünde İonia'lılar hakkında söylenecek hemen hiçbir iyi sözü" olmadığını belirtmektedir⁴. A. R. Burn'un yargısı ise acımasız bir şekilde "kin doludur ve dürüst değildir"⁵. Russell Meiggs İonia'lılara karşı başka yerlerde de açığa vurulan kuvvetli önyargının Herodotos'un ifadelerinde yaygın olduğundan⁶ bahsetmektedir⁶. İsyana dair aşağı yukarı son on yılda yayımlanan çeşitli makalelerde⁷, Herodotos'

* Çevirisini sunduğumuz bu makale J.A.S. Evans tarafından "Historia XXV/1.(1976). Wiesbaden, s. 31-37" de İngilizce olarak yayımlanmıştır.

1 W.W. How ve J. Wells, A Commentary on Herodotos (Oxford, 1912) II, 66 ad 6.3

2 G.B. Grundy, The Great Persian War and its Preliminaires (London, 1901) 79

3 a.g.e. 80

4 a.g.e. 560-61

5 A.R. Burn, Persia and the Greeks, the Defence of the West 546-478 B.C. (London, 1962) 197

6 Russell Meiggs, The Athenian Empire (Oxford, 1972) 24

7 Krş. A. Blamire, "Herodotos and Histiaeus" CQ 9, n.s (1959) 142-54; J.A.S. Evans, "Histiaeus and Aristagoras: Notes on the İonian Revolt", AJP 84 (1963) 113-128; Mabel Lang, "Herodotos and the İonian Revolt" Historia 17 (1968) 24-36; A. French, "Topical Influences on Herodotos' Narrative" Mnemosyne 25 (Ser. 4) 1972, 9-27; G.A.R. Chapman, "Herodotos and Histiaeus' Role in the İonian Revolt" Historia 22 (1972) 546-68

un elde ettiği bilgileri yanlış anladığı veya bilerek yanlış anlamlandığı tahmin edilmektedir; bunlardan Mabel Lang tarafından yazılan bir tanesi, tarihçinin Histiaeus'a ve özellikle Aristagoras'a ve genel olarak da isyana karşı olan önyargılarını belgelendirmeye çalışmaktadır.

Bununla beraber, Herodotos'un tarafgirliği hakkında ileri sürülen sebepler çok farklıdır. Bilginlerin büyük bir kısmı şüphelerini Herodotos'un kaynakları üzerinde toplamışlardır. Grundy⁸ tarihçinin doğduğu şehir olan Halikarnassos'da ve isyanda değil büyük, hatta hiçbir rol oynamayan Anadolu'nun diğer Dor şehirlerinde geçerli olan geleneklerden şüphelenmiştir. "Özgürlük savaşı yapmayı başaramayanlar, savaşta başarılı olamayanlara iyi niyet göstermek eğiliminde değildirler..." Burn⁹ sadece Halikarnassos'un tarafsızlığını değil, fakat aynı zamanda sonunda isyana ihanet eden Samos'un kararsız rolünü de belirtmektedir. Herodotos Samos'u iyi tanıyordu, çünkü burada kısa bir süre yaşamıştır. Modern bilginler Samos kaynaklarının isyanı kötulediklerinden genel olarak şüphe etmektedirler. How ve Wells şöyle demektedirler: "Herodotos'un, İonia'lıların itaatsizliği ve kadınca tavırları üzerinde ısrar etmesinin başlıca nedeni, Samos'luları temize çıkarmaktır¹⁰." Tarihçinin (sorunu) ele alış biçimi fazla iyi niyetli görünüyor, çünkü Samos kuvvetleri Lade savaşında sadık kalmış olsalardı dahi İonia'lıların galip gelebileceklerinin ve (bunlar) sadece kendi deniz hakimiyetlerini koruyup Perslerinkini tanımamazlıktan gelmiş olsalar bile Miletos'un düşüşünün önceden bilinen bir sonuç olmadığı ortadadır. Fakat gerçekte, Herodotos isyanın başarısızlığını önceden bilinen bir sonuç olarak ele almaktadır. Kral Darius İonia'lıların başkaldırdığını işittiği zaman, onları önemsememiş, fakat bunun yerine öfkesini Atina'lılar üzerinde toplamıştır¹¹. İsyana kral için dikkate değer değildi. Samos amiralleri, isyanın Lade savaşından hemen önce ümitsiz olduğu görüşüne kandılar ve Samos'un bu görüşünün Herodotos'a da geçtiği hakkındaki tartışma (hâlâ) devam etmektedir.

Immerwahr¹², Herodotos'un Samos'a karşı olan iyi niyetli tutu-

8 a.g.e. 561

9 a.g.e. 197

10 a.g.e. ad 6.13

11 Herodotos 5.105

12 Herry R. Immerwahr, "The Samian Stories of Herodotos" CJ 52 (1957) 312-322, özellikle sah. 320-21

munu izah etmeye yardımcı olabilecek başkaca bir sebebe işaret etmiştir. Samos'lular genellikle bağımsız hareket etmişlerdir. Mykale savaşından önce, Hellen davasının yanında ilk yer alanlar onlar idi ve savaş esnasında Perslere karşı koymada da girişkenliği ele alanlar yine onlar idi. İonia isyanında İon saflarını ilk terkedenler onlar oldu. Bağımsızlıkları, Herodotos'un "onların Lade'deki davranışını bir dereceye kadar mazur görmesine" sebep olmuş olabilir. Bununla beraber, Herodotos Samos'luları mazur görüyorsa, bu söylediği şeylerden ziyade söylemediği şeylerden dolayıdır. Herodotos onların Lade'deki rolünü küçümsemez. Bu rolü kusurlu bulmayı başaramaz ve bizzat kendisi başka sebeplerden dolayı İonia isyanının aptalca ve talihsiz bir macera olduğuna inandıysa, Samos'luları kendisinin paylaştığı bir tahmine göre hareket ettiklerinden dolayı suçlamak ona güç gelebilirdi. Samos'da, Lade'deki Samos'lu komutanların ihanetini hoş karşılamayan bir vatanseverler grubunun bulunduğunu ve isyana ilişkin Samos kaynaklarının görüş açıları bakımından karışık olabileceğini kaydetmeliyiz.

Bununla beraber, Samos'luların Lade'deki davranışı ile, Herodotos'un son kitabında İkinci İonia isyanı dediği İonia'luların Samos'un girişkenliği üzerine Pers'lere karşı döndükleri Mykale savaşındaki Samos'un tutumu¹³ arasında tam bir çelişki olduğu gerçektir. Bu iki isyan Pers'lerin Hellas'a karşı olan saldırısının hikâyesidir. Fakat, Samos'luların her iki isyandaki çelişkili rolleri üzerinde önemle durmadan önce dikkatli olmalıyız. Herodotos insan talihinin değişebilirliğine zaten işaret etmektedir¹⁴ ve Mykale hakkında anlatmış olduğu şeylerin sonunda İonia isyanına değinmesi de ancak aynı yönde bir düşünce olarak amaçlanmış olabilir.

Son zamanlarda Cawkwell, Herodotos'un eğiliminin ayrımcı bir Atina görüşünü yansıttığını tahmin etmiş ve kaynak olarak Alkmaeonid etkisine işaret etmiştir¹⁵. Hellen tarihini incelemiş olan herkes, Alkmaeonid'lerin tarihsel geleneği büyük ölçüde kirlettiklerini bilir; gerçekten, onların bunu nasıl yaptıklarına hayret edilmektedir. Bu durumda, Alkmaeonid'lerin V. nci yüzyılın ilk on senelerinde Pers taraftarı olduklarına ve bundan dolayı da isyanı kötölemekte bir çıkarları

13 Herodotos 9.104

14 a.e. 1.54

15 G.L. Cawkwell, Auckland Classical Essays presented to E.M. Blacklock, ed. B.F. Harris (Auckland, N.A./Oxford. 1970) s. 55 n. 12

olduğuna dair tartışma (hâlâ) devam etmektedir. Bu zamanda Alkmaeonid'lerin Marathon savaşında ihanetlerinden şüphelenilecek kadar Pers taraftarı oldukları bir gerçektir. Herodotos'un İonia'lılar sebebiyle Kleisthenes'e hor bakması¹⁶ ve bunun, onun Atina kabilelerini yeniden düzenlemesindeki asıl neden olduğunu düşünmesi de aynı derecede gerçektir: Eğer Herodotos Alkmaeonid'lerin bu sıralarda İonia'lılara karşı cephe almış olduklarını bilseydi, onun bu düşüncesi daha iyi anlaşılabilirdi. Alkmaeonid'lerin, Atina'nın isyana yardımdan el çekmesini desteklediklerini çok muhtemel olarak kabul edebiliriz ve bugün, Herodotos'u "Alkmaeonid hanedanının tarihçisi" olarak ele alan, benim katılamayacağım bir eğilim vardır¹⁷. Ancak, bunda biraz gerçek payı olsa bile, isyanın sona ermesinden iki nesil sonra, Herodotos'un eserini yazmakta olduğu bu sırada, Alkmaeonid'lerin, ayrımcı görüşlerini yaymakta herhangi bir çıkarları olabilir miydi? Atina özaman imparatorluğunun en parlak döneminde idi ve ben, Herodotos'un hikâye sinin verdiği ahlâkî dersde Alkmaeonid'lerin herhangi bir siyasal kazancı bulduğuna: Atina'nın İonia'lılar ile Pers'ler arasındaki çatışmaya karışmasının aptalca olduğuna ve felaketi başlattığına inanmıyorum¹⁸.

Herodotos'un İonia isyanı ile ilgili kaynaklarının bu tartışılmasında, Grote ve Busolt'un¹⁹, Herodotos'un Miletos'lu Hekataeus'u kullandığı ve bundan dolayı tarafgirliğini kısmen ondan almış olabileceği şeklindeki eski görüşleri fazla önemsenmemiştir. Herodotos Hekataeus'u "akıllı bir danışman kişi" olarak iki kez sahneye çıkartmaktadır. Hekataeus ayaklanma olmazdan önce onun aleyhinde öneride bulunmuştur, ve Grote'nin işaret ettiği gibi, onun bu önerisinin doğruluğu olaydan sonra kendini belli etmiştir, çünkü Hekataeus isyanın Miletos'un ötesi-

16 Herodotos 5.69

17 Krş. Daniel Gillis, "Marathon and the Alkmaeonids" GRBS 18 (1969) 133-145

18 R.W. Macan, Herodotos, the fourth, fifth and sixth Books I (London, 1895) 247'de Atina'nın İonia'lılara yardım göndermekle değil, fakat sonradan isyandan geri çekilmekle büyük hata yaptığını ileri sürer ve Herodotos'un 5.97'deki Atina'lıların ahmaklığı hakkındaki yorumunun "kesin olarak Atina'ya özgü olmadığını" ifade eder.

19 G. Grote, History of Greece (Everyman Edition, London/ New-York) V, 21, 29; G. Busolt, Griechische Geschichte II² (Gotha, 1895) 452. G. Nenci, "Le fonti di Erodoto sull' insurrezione ionica" RAL (ser. 8) 5. (1950) 106-108 de Hekataeus'un mevcut fragmanlarında isyana ilişkin kayıt olmadığını ileri sürerek Herodotos'un Hekataeus'u kullanmış olduğunda tereddütüdür. Bununla beraber, Nenci, Herodotos'un isyanı fenalıkların başlangıcı olarak kötölemesinin, bu ayaklanma İonia'nın, özellikle Miletos'un refahına son verdiği için, bir İonia, bilhassa bir Miletos görüşü olduğunu ispatlamaktadır.

ne yayılmayacağını hatalı olarak tahmin etmiş görünmektedir. Buna Diodoros'da yer alan şu haberi de²⁰ ilâve etmek gerekir: Diodoros'un yazdığına göre, Hekataeus Artaphernes'e elçi olarak gönderilmiş ve onu mağlup İonia'lılara karşı cömertlikle muamele etmeye ikna etmiştir. Öyle görünüyor ki, Hekataeus isyancıların gizli meclislerinde olduğu sürece Pers'lerle uzlaşmamıştır. İsyanı uygun görmediği hususu herkesce bilinmiş olabilir. Son bir nokta daha: Sparta kralı Kleomenes, Aristagoras'ın isyancıları desteklemek çağrısını reddettiği zaman, kendisini bu maceraya karşı olmağa sevkeden şey, Pers imparatorluğunun ne kadar büyük olduğunu anlaması idi. Herodotos Atina'lıların ahmaklığıyla karşılaştığı Kleomenes'in bu keskin zekâlılığını beğenmektedir²¹ Hekataeus'un İonia'lılara kabul ettirmeye çalışmış olduğu Persia'nın çok güçlü olması hususu da bununla aynı şey idi. Eğer Hekataeus, Herodotos'un durumunda olduğu gibi isyanla ilgili aynı kötümser görüşe kapılmışsa, Herodotos'un bu maceradaki tarafgirliğinden hiç değilse kısmen sorumlu olmuş olabilir.

Fakat, Herodotos İonia isyanına ilişkin çok sayıda geleneklere ve görüşlere ulaşmakla beraber, Grundy'nin dediği gibi²² "son derecede bölük pörçük" bir ifadeyi yeğlediğinden dolayı, kaynaklar tam bir izah olamaz. V. nci yüzyıl sonlarının, İonia'lıları karalamak için kendine özgü nedenleri vardır. Macan isyan hikâyesinin Atina emperyalizminin bir mazereti gibi görüldüğüne işaret etmiştir. Gomme ise²³, Herodotos'un İonia'lılardan "Hellen kavminin en zayıfı ve az önemlisi" diye söz ettiğinde, "V. nci yüzyıl dilini" konuşmakta olduğunu, ancak Herodotos'un biraz önce zikredilen yerde İonia'lılardan bahsederken²⁴, onların arasına Atinalı'ları da katmış görüldüğünü gözlemlemiştir. Bununla beraber, Atina'lıların İonia'lılar diye isimlendirilmekten hoşlanmadıklarını da ilave etmektedir.

"İoniali" ismine duyulan bu hoşnutsuzluk Aiskhylos'un "Persler" eseri kadar eski bir eserde görünmemektedir ve Delos Birliği bir Pan-İonia tanrısı olan Delos Apollon'unun himayesi altında olduğu

20 10.25.4

21 Herodotos 5.97

22 a.g.e. 559

23 Macan, a.g.e. I, LXVII; A. Gomme, A Historical Commentary on Thukydides I (Oxford. 1959) 127

24 1.143

sürece, Atina'nın İonia'lıları çok hor gördüğünü düşünmek güçtür. Fakat V. nci yüzyıl ilerledikçe, İonia'lıların köhnemiş ve savaş sevmeyen; köleliğe lâyık ve hür Dor'lardan daha aşağı olarak düşünüldüklerine dair çok delil vardır. Bu Thukydides'in, Atina'lıları İon'lar olarak kabul eden Atina düşmanlarının ağzından naklettiği bir düşüncedir. Brasidas, Hermokrates ve Gylippus²⁵ hepsi bunu kullanır. "Hava, Su ve Yer" isimli eserin yazarı, bereketli ve sâkin bir ülkenin cesaretli ve kuvvetli insanlar yetiştiremeyeceğini ileri sürmüş ve örnek olarak İonia'lıların oturduğu Asia* ile Avrupa'yı karşılaştırmıştır²⁶.

Herodotos yumuşak iklimlerin yumuşak insanlar yarattığı teorisinin farkında idi: gerçekten, eseri olan "Tarihler" kitabını bu fikri canlandıran bir Kyros hikâyesi** ile bitirir²⁷. İonia'nın fevkalade hoş iklimini de kaydeder²⁸. Fakat bunu doğrudan doğruya İonia'lıların yumuşaklığına bağlamaz. Kuşkusuz, bazı modern bilginler, onun İonia iklimi hakkındaki sözlerinden hemen sonra İonia'lıların zayıflığından söz etmesini ele alarak, bu bağlantıyı onun adına kurmuşlardır²⁹. Fakat Herodotos'un bu iki şeyi*** birleştirmek fırsatını yakalamadaki kesin başarısızlığı şüphesiz oldukça önemlidir. Bundan başka, Herodotos İonia'lıların V. nci yüzyıl sonunda savaşçı olarak gösterdikleri cesareti inkâr etmez: Onların I. nci kitaptaki Harpagos'a karşı³⁰ gösterdikleri yiğitce direniş ve hem³¹ Salamis'de (herkesin kabul ettiği gibi yanlış tarafta) ve hem de Mykale'deki gayretleri³² buna

25 Thukydides 5.9.1; 6.7.7; 7.5.4

* Bu terimin ifade ettiği anlam doğuda Lydia sınırları üzere Anadolu'nun batısında yer alan topraklardır (Çev.)

26 Hippokrates, Hava, Su, Yer 12

** Söz konusu hikâye kısaca şöyledir: Pers'ler kralları Kyros (Büyük: M.Ö. 559-529)'a verimsiz olan topraklarını terk ederek daha verimli yerlere yerleşmek arzusunda olduklarını ve böylece yeni toprakların sağladığı varlık ile daha da kuvvetleneceklerini söylerler. Kyros ise onlara sert olmayan toprakların enerjiden yoksun insanlar doğurduğunu, bir topraktan hem iyi ürün hemde savaşçı yetiştireceğini belirtir (Çev.)

27 Herodotos 9.122

28 Krş. 1.142

29 Krş. Carl Roebuck, *Ionian Trade and Colonization* (New-York, 1959) 1-4

*** Yani, İonia ikliminin yumuşaklığı ile insanların yumuşaklığı (Çev.)

30 Herodotos 1.169

31 Herodotos 5.112

32 Herodotos 8.90; 9.103

bizzat tanıktır. Yukarıda Thukydides'den aktarılan anti-İon nitelikli iftiralar Herodotos'daki bir örnekte görülecektir; bu örnekte iftiralar, İonia'lıların, Darius'u Tuna'yı geçerken kurtarmalarından dolayı öfkelenen İskit'lerin ağzından verilmiştir³³. Fakat bu netice olarak bir anakronizmadır; İskit'ler kızmakta haklı idiler. Herodotos da, İskit'leri, kızgınlıklarının sebeplerini bir V. nci yüzyıl okuyucusuna daha iyi anlatabilmeleri için, bazı V. nci yüzyıl Dor hakaretlerine maruz bırakmıştır.

İonia'lıların sıkı çalışmaktan hoşlanmadıklarını açıkça gösteren Lade savaşı öncesi meşhur bir örnek vardır³⁴. İonia'lılar Phokaia'lı amiral Dionysius tarafından yaptırılan temel eğitime karşı isyan ederler. Ancak ben bu hikâyenin asıl sebebinin İonia'lıların yumuşaklığı olduğundan şüphe ediyorum. Çok sert ve çok ani kürek çekme talimi yapan bir kimsenin elleri iltihaplanacak ve kaba etleri de su toplayacaktır. Her ilkbahar denize açılma mevsimi geldiği zaman, Peiraeus sert adaleli gemicilerle dölmüş olmalıdır. İonia'lıların kararlılık ve birlikten yoksun oluşları ve liderlerinin sorumsuzluğu Herodotos'u haklı çıkarır. Hiç kimse kılı kırk yarmayı istemez, fakat Herodotos'da İonia'lıların akıllarına koydukları zaman cesarete ve sıkı çalışmaya yeterince muktedir oldukları ortadadır. Onların yaratılıştan gelen hiçbir aşağılığı yoktur.

Herodotos'un İonia'lılar hakkındaki tahmini tamamiyle V. nci yüzyıl sonunun tahmini değildir. Bu ne, Thukydides'in Syrakusai'de Ephemos'a söylettirdiği Atina'nın emperyalizm mazeretine: yani, İonia'lıların Med'lere isyan etmek ve evleri ile kendilerine ait şeyleri tahrib edilmiş görmek cesaretini gösteremedikleri, bunun yerine köleliği seçtikleri sözüne³⁵ uygun düşer, ne de Brasidas, Hermokrates ve Gylippus tarafından ileri sürülen alçaltıcı düşünceye uyar. Fakat bu, Aiskhylos'un "Persler" eserinde yer alan "İonia'lıların" aynı şekilde Atina'lıya veya Pers yönetimi altındaki İonia'lıya eşit sayılabileceği biçimindeki erken V. nci yüzyıl görüşü ile de uyuşmamakta-

33 Herodotos 4.142. Krş. Macan, a.g.e. I, LXVI-LXVII'de İonia'lılara burada ve genel olarak isyan sürecinde "anakronistik ruhla" davranıldığına işaret eder. Herodotos'un anakronizmayı bu örnekte sadece netice bakımından kullanmış olduğu ihtimalini görmemezlikten gelmemeliyiz.

34 Herodotos 6.12

35 Thukydides 6.82

36 Krş. Pers. 178; 563; 771; 899; 950; 1011; 1025

dır, ve kelimeye bağlı alçaltıcı bir ima yoktur³⁶. Herodotos çağdaş Atina'lıların İonia'lıları hor gördüklerini kabul etmiş ve kendi zamanından geriye dönerek VI. nci yüzyıl İonia'sının zayıflığını anakronistik olarak tasarlamıştır. Bununla beraber İonia'lıların cesaretini veya özgürlükleri uğruna çarpışmak arzularını da inkâr etmez. Sonuç olarak, Herodotos'un, ister Atina isterse Dor çıkışı olsun, değil her hangi bir V. nci yüzyıl propaganda akımı tarafından yanıtıldığına, gereksiz olarak etkilendiğine bile inanmayı güç buluyorum.

Burada, Herodotos'un önyargısının, İonia isyanının olayların tarihsel zinciri içindeki yeri hakkında bizzat kendisinin yaptığı tahmine dayandığı ihtimali artakalmaktadır: yani, Herodotos isyanın sonuçlarına ve olayların oluş tarzına göre yargıya varmıştır. Bu münasebetle, tekrar incelendiği takdirde sorun üzerine biraz ışık saçabilecek üç paragrafa dikkat çekmek istiyorum. İlki 5.97.3 dür; burada Aristagoras'ın ricası üzerine Atina'nın İonia'lılara yardım etmek üzere gönderdiği 20 gemi Hellen'ler ve Barbar'lar için felaketin başlangıcı olarak belirtilmektedir. Bu paragraf, İliada'daki³⁷ Troia'lı Helen'i getiren Paris'in gemilerini hatırlatmakta ve Herodotos'daki diğer iki paragrafta karşılaştırmayı davet etmektedir. Birincisinde³⁸, İskit seferinin felaketleri kısa bir süre için durdurduğu ve sonra bunların Miletos'un kışkırtmaları ile tekrar başladığı sonucuna varır. İkincisinde³⁹, Herodotos, M.Ö. 490 daki Delos zelzelesinin Darius, Xerxes ve Artaxerxes'in saltanatlarında Hellas'ın önceki yirmi nesilde olduğundan daha çok belâlara uğramasından dolayı, gelecek felaketlerin önceden habercisi olduğunu düşünür. Bu üç paragrafı birleştirebilirim, o zaman Herodotos İonia isyanını, -Kroisos'a kadar geriye giden- Hellen'ler ve Barbar'lar arasındaki mücadelenin başlangıcı olarak hesaba almamış, fakat bunu, sadece Asia'dakilerin değil, bütün Hellen'lerin karışacağı yeni bir devrenin hareket noktası olarak düşünmüştür. Ben Delos zelzelesinin uğursuz alâmetinin, isyanın başlattığı fenalıklar zincirinin Herodotos'un kendi zamanına kadar devam ettiğine işaret olduğundan şüphe ediyorum.

Söz konusu ikinci paragraf Lade savaşı öncesi meşhur sahneden gelmektedir; burada Phokaia'lı Dionysius İonia'lılara özgürlük ve bo-

37 İliada 5.62-63

38 Herodotos 5.27

39 a.e. 6.98

yun eğme arasında bir tercih sunmaktadır: "Sorularımız bıçağın ucundadır, ya özgür kişiler olmalıyız veya köleler...⁴⁰" Başka iki vesile ile de, Hellen'ler aynı şekilde apaçık tercihlerle karşı karşıya kalmışlardır. Bir keresinde tercihin Kallimakhos'a isnad edildiği Marathon önünde⁴¹, diğerinde ise Themistokles'in tercihi Euribiades'e atfettiği Salamis önünde⁴². Eğer doğru tercih yapılırsa, Marathon ve Salamis'de olduğu gibi, İonia'lıların özgür olabileceklerine dair ima vardır. Başarısızlık eninde sonunda kaçınılmaz değildi. İonia'lılar doğru tercihi yaptılar, fakat daha sonra kararsızlık ve ayrılık başgösterdi. İonia'lılar görevlerini anladılar ve bunu yerine getirdiler, fakat sadece yedi günlük bir zaman için.

Son paragraf, 6.42.2 dir. İsyani bastırılmıştı ve Artaphernes tek-rardan, yeni bir arazi incelemesine dayanan bir vergi takdiri yaptı. Babil örneği, Darius'un eski Asur sisteminden alarak ve sadece arazi miktarı üzerinden değil, aynı zamanda bu arazinin üretici kazançlar yönünden verimliliği üzerinden de takdir ettiği vergisine dayanarak, vergi, ve gelir ücretlerini yeniden düzenlemiş olduğunu göstermektedir⁴³. Artaphernes'in, benzer bir modele göre, İonia'daki vergi takdirlerini düzenlemek ve yoluna koymak üzere bu fırsatı yakaladığından şüphelenebiliriz. Herodotos bunun hakkında hiçbir şey söylememektedir ve kendisinin iki yorumu vardır. İlki, Artaphernes'in yapmış olduğu şeylerin sonuçlarının kendi zamanına kadar geçerli olduğu yolundaki gizli düşüncedir. İkincisi ise vergi ücretlerinin çoğu kez isyandan öncekilerle aynı olduğu yolundaki ifadesidir. Sonuncu ifade önemli hiçbir şeyin değişmediğine işaret eder görünmektedir. İsyani hiçbir şey başarmamıştı ve masraflı olarak başarmıştı, çünkü Herodotos isyanın feci neticesini dikkatle kaydetmektedir. Herodotos'un Artaphernes'in arazi incelemesi hakkındaki diğer düşüncesine gelince; yani, onun kendi zamanına kadar geçerli kaldığı hususu, başka yerde ele aldığım özel bir sorundur⁴⁴; Herodotos kendi zamanındaki ister Persia'ya isterse Atina'ya ödenmesi gereken vergiye işaret ediyor olsun, burada ben, onun yorumunun V. nci yüzyıl İonia'sının durumundan

40 a.e. 6.11.2

41 a.e. 6.109

42 a.e. 8.60

43 Krş. R.N. Frye, *The Heritage of Persia* (London, 1962) 113

44 CP (Çıkacak)

dinleyenlerini haberdar etmeye yarayacağını kabul ediyorum. Çoğu Hellen'ler için vergi, özgürlüğün yokluğunu sembolize etmiştir.

Toplamak gerekirse, bu üç paragraf isyanın tarihdeki yerinin şunlar olduğunu düşündürmektedir: İlkin, isyan doğrudan doğruya Xerxes'in saldırısına yol açan ve Herodotos'un kendi zamanına kadar devam eden felaketler zinciri içinde yeni bir devre açmıştır. İkinci olarak, İonia'lılara o zaman farkına vardıkları kendi kendilerine özgürlüğü seçmek fırsatını sunmuştur. Fakat, Herodotos herne kadar İonia'lıların cesaretini inkâr etmiyorsa da, İonia'lılar isyan sırasında bir karar verecek ve bunda ısrar edecek kadar birlik ve gayeyi gerçekleştirememişlerdir. Lade savaşı öncesi özgürlük ve kölelik arasında açık bir tercihle karşı karşıya kaldıkları zaman Phokaia'lı Dionysius'un arkasında toplanmışlardır, ancak liderlerinden çabucak soğumuşlardır. Nihayet, İonia açısından isyan, sonuçları bakımından karar verilmesi gerekirse, boşuna bir girişim idi. İsyandan sonra İonia şehirleri aşağı yukarı önceki kadar çok vergi ödemek zorunda kaldılar ve Herodotos'un zamanına kadar vergiyle yükümlü olmaya devam ettiler.

Solon Kroisos'a şu öneride bulunmuştu: "Herşeyde sonuca bakmalı ve onun nasıl ortaya çıktığını görmeliyiz⁴⁵." Buna göre, isyan faydasız bir hareket idi, çünkü hiçbir şey başarmamıştır. Önemi, beraberinde getirdiği felaketlerde yatmaktadır.

---

45 Herodotos 1.32.9